

# PATRIMONIUM GESLOOPT EN OPNIEUW UITGEVONDEN

## 'Gehecht aan de plek'

'De mensen waren boos toen zij hoorden dat hun wijk Patrimonium gesloopt moest worden. Kun je het je voorstellen? Maar al vrij gauw veranderde hun houding. Ze zijn betrokken geraakt. Ze mochten trots blijven op hun buurt. Patrimonium moest niet weg omdat het slecht was, maar juist om het te behouden'. Aan het woord is Judica Lookman die een boek schrijft over de geschiedenis van de wijk Patrimonium. Zij doet dat in opdracht van de werkgroep 'Patrimonium vernieuwt', waarin de Woningstichting, Solidez en bewoners samenspreken. Het boek past in het sociale vangnet dat de Woningstichting heeft opgezet om de sloop en nieuwbouw van Patrimonium goed te laten verlopen. 'Dat heeft de Woningstichting heel goed gedaan'.

Door Piet Aben

Er bestond begin jaren 1920 veel belangstelling om in de nieuwe wijk Patrimonium te gaan wonen. Een eeuw geleden waren de woonomstandigheden voor veel eenvoudige mensen erbarmelijk. Patrimonium bood voor die tijd royale huizen aan tegen een heel schappelijke huur. Alle huizen, 158 in totaal, waren grondgebonden en hadden een tuintje. De mensen mochten er een moestuin hebben en kippen houden; varkens waren verboden. Je kon er tot op grote hoogte zelfvoorzienend leven.

### Vaderlijk erfdeel

Patrimonium ('vaderlijk erfdeel') werd in 1876 in Amsterdam opgericht als vereniging van arbeiders. In de jaren daarna ontstonden in meer plaatsen soortgelijke organisaties; zij vormden in 1880 het Nederlands Werkliedenverbond Patrimonium. De leden kwamen voor het merendeel uit de gereformeerde en anti-revolutionaire hoek: de 'kleine luiden'. Abraham Kuyper was hun inspirator. Vanaf 1886 werden door Patrimonium speciale woningbouwverenigingen opgericht. In Wageningen gebeurde dat in 1919, nadat de toen bekende architect Pieter van Lonkhuyzen uit Harderwijk hier een voordracht had gehouden over sociale woningbouw. Hij had in zijn woonplaats net een nieuwe woonwijk gebouwd. Enkele Wageningse notabelen vormden daarop de stichting volkshuisvesting. Begin jaren 20 realiseerde deze stichting de wijk Patrimonium, bedoeld (aldus de statuten) om hygiënisch ingerichte woningen te bouwen voor mensen met bescheiden financiële mogelijkheden.



Patrimoniumwoningen langs de Geertjesweg. Foto Gemeentearchief.

Patrimonium was dan wel een gereformeerd-christelijk instituut, maar het stelde aan de huurders geen andere eisen dan dat ze de huur moesten kunnen voldoen. Het christelijke zat 'm vooral in het optreden van de stichting zelf.

### Gemêleerd

Zo kwam het dat de eerste bewoners van Patrimonium samen geen typische arbeidersbuurt vormden. Het was een gemêleerd gezelschap. Judica Lookman heeft in de stratenregisters van de gemeente ontdekt dat er naast arbeiders van de steen- en sigarenfabrieken ook ambtenaren in de wijk woonden die bij 'het Rijk' werkten, bijvoorbeeld bij de Plantenziektkundige Dienst die vlakbij was gevestigd. Ook een politiemans, een amanuensis en een bakkersknecht behoorden tot de eerste lichte bewoners. 'Je zou het inderdaad allemaal kleine luiden kunnen noemen, mensen die niet in staat waren om zelf een huis te kopen, maar wel eropuit om bijdetijds te wonen: met electriciteit en stromend water. Voor de meeste mensen die daar kwamen te wonen was Patrimonium 'echt een upgrade', aldus Lookman.

Patrimonium werd gebouwd als een zogenoemd tuindorp, volgens een totaalconcept. De wijk wordt gekenmerkt door een opvallend samenspel van architectuur en de inrichting van de openbare ruimte. Speciale elementen versterken het karakter: het afwisselende metselwerk, de bijzondere kopgevels met bovenin de zogenaamde vliegers, de witgeschilderde woningen en de gemetselde boogpoortjes als toegang tot de hofjes. Tussen de tuintjes staan geen schuttingen. De bewoners zien elkaar, kennen elkaar. In de wijk zijn vanaf het begin een kruidenier en een tabaks- annex groenteboer gevestigd. Voor de dagelijkse dingen hoeft je Patrimonium niet uit.



Net als alle Wageningers werden die van Patrimonium twee keer geëvacueerd. De tweede keer namen de Duitsers de gelegenheid te baat om in de wijk kwartier te maken voor de soldaten die de kanonnen in de Eng bedienden. Er vielen dan wel geen bommen op Patrimonium, de schade die deze soldaten aanrichtten loog er niet om. De bevrijding werd ook in Patrimonium met feestelijkheden gevierd.

Dat waren volgens Lookman ook de eerste buurtfeesten in de wijk. Voor de oorlog was daar geen behoefte aan gevoeld, een nieuwe generatie had die behoefte blijkbaar wel. De winkeliers namen aanvankelijk het voortouw. Zij organiseerden dansavonden en middagen met 'Hollandse spelen'.

Veel opmerkelijks gebeurde er niet in Patrimonium, niet vóór en ook niet na de oorlog. Lookman sprak met heel veel mensen, geschreven bronnen zijn er nauwelijks. Het zijn de kleine verhalen van mensen die gehecht zijn aan hun buurtje. 'Wie uittrouwde kwam vaak weer terug'. Van sommige families woont er nu de derde generatie.

### Geïnvesteerd

Geen wonder dat de sloopplannen van de Woningstichting in 2011 veel onzekerheid en protest opriepen. De stichting had daar uiteraard op gerekend. Die heeft daarom van stond af aan ingezet op een vernieuwd Patrimonium, een nieuwe wijk die zoveel mogelijk zou lijken op de oude. 'Het mooiste zou zijn dat iedereen over een paar jaar zegt dat het echt mooi is geworden, nog steeds onze wijk Patrimonium, maar dan wel opgefrist en in een nieuw jasje. De sfeer en gezelligheid van vroeger met een betere openbare ruimte en meer comfort in de woningen', aldus het Wijkplan Patrimonium.

Eerst zag het er niet naar uit dat dat helemaal ging lukken. Zo'n vijftig bewoners spanden samen en richtten zich tot de gemeente om de sloop ten minste voor een deel te voorkomen. Toen zij daar geen gehoor vonden maakten ze er een rechtszaak van, maar ook dat liep op niets uit. Intussen behaalde de Woningstichting wél succes met haar begeleidende activiteiten. Meer en meer gingen de bewoners meedoen in de gesprekken over hun toekomstige woning en wijk.

'De Woningstichting heeft fors geïnvesteerd in de sociale begeleiding van het project', aldus Judica Lookman, 'en het is haar gelukt om in gesprek met alle betrokkenen tot een aantrekkelijke uitwerking te komen. Maar liefst driekwart van de 450 bewoners die nu allemaal ergens anders gehuisvest zijn wil terug, terug naar de nieuwe wijk. Men verwacht er de sfeer en de samenhang terug te kunnen brengen die er voorheen heerste. Men is gehecht aan de plek'.

**Boven: Panorama van het verdwenen Patrimonium met het zicht naar het oosten.**

Foto Gemeentearchief.

**Onder: Panorama van het nieuwe Patrimonium.** Foto Klok Wonen.

### Vooroorlogs

Er groeit als vanzelf een wij-van-Patrimonium-gevoel. Toch heeft Lookman nauwelijks iets gevonden over buurtactiviteiten. De bewoners van de eerste generatie bleven lid van de clubs en verenigingen waar ze voordien al lid van waren. De kinderen gingen naar de Kon. Emmaschool, dichtbij aan de Geertjesweg. Wie van school kwam ging aan het werk, de meisjes in de huishouding, de jongens naar het fabriek. Zo ging alles zijn vooroorlogse gangetje.

*Het boek over de geschiedenis van Patrimonium verschijnt in juni bij gelegenheid van de feestelijke opening van de vernieuwde wijk. Redacteur Judica Lookman is zelfstandig gevestigd docente erfgoed en cultuur.*

